

Мина Димитријевић¹⁵
Зорица Савковић¹⁶
Тамара Панајотовић¹⁷
Невенка Никић Симатковић¹⁸

КОМПЈУТЕРСКО ОПИСМЕЊАВАЊЕ ОСОБА ТРЕЋЕ ЖИВОТНЕ ДОБИ

Резиме:

У раду ћемо разматрати значај развоја образовања за треће доба, посебно као једног од кључних корака у процесу промовисања активног старења, а у функцији очувања и унапређења квалитета живота у старости. Посебна пажња посвећена је концепту компјутерске писмености и истиче се вишеструка добит организовања обука у којима би особама треће животне доби прижила прилика да стекну вештине рада на рачунару.

С обзиром да је у Србији, у укупној популацији све више становника треће животне доби, свест и брига о њима подразумева бригу о њиховим потребама, а управо једна од људских потреба јесте и потреба за образовање. У ситуацији све бржег развоја науке и доласка до нових сазнања, не може се очекивати од појединца да једном усвојено значе користи до краја живота. Информације у времену у коме живимо врло брзо застаревају и неопходна је стална ментална активност и учење новина како се појединац не би осетио изоловано, уз доживљај да губи корак са светом и дешавањима око себе. Такође, једна од основних предпоставки здравог и активног старења јесте стална психичка активност, односно целоживотно учење и стицање нових вештина и знања.

Кључне речи: целоживотно образовање, компјутерска писменост, треће доба, активно старење

15 МА Мина Димитријевић, Висока школа социјалног рада, mina.dimitrijevic888@gmail.com

16 Проф. др Зорица Савковић, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, zsavkovi@eunet.rs

17 М. Сц Тамара Панајотовић, Факултет организационих наука, tamara.mohaci@gmail.com

18 Невенка Никић Симатковић, Прихватилиште за стара и одрасла лица, nensy.sn@gmail.com

Увод

Последњих деценија сведоци смо продужетка просечног животног доба, што директно води повећању броја старијег становништва. Светско становништво убрзано стари, у другој половини XX века се више него уростручио и од 1950. године до 2000. године порастао са 131 милион на 417 милиона.¹⁹ Почетак XXI века указује да се демографско старење одвија све брже. Исказано бројевима, пројектовани темпо старења у будућности предвиђа да се сваке године број старих увећава за више од 10 милиона. Тако би средином XXI века број старијих од 65 година требало да буде 1487 милиона. Према последњем попису становништва из 2011. године, стари чине 17,4 % од укупног становништва.²⁰

Квалитет живота старијих људи актуелна је тема која привлачи пажњу научника и стручњака различитих профила, али и пажњу шире јавности. Поставља се питање који су то кораци које треба предузети како би се креирала подржавајућа клима старијим становницима и обезбедили услови за промоцију активног старења, односно на који начин можемо подстаћи старије становништво да у овом периоду живота иде у корак са развојем и променама које их окружују како би очували извештан степен квалитета живота.

Позната је чињеница да уласком у треће доба, старије особе пролазе кроз веома тежак период прилагођавања. Суочавају се са губитком професионалног идентитета, смањењем материјалне моћи, напуштањем сопствених домова како би се сместили у колективни смештај, губитак животног партнера, болестима, недостатком виталне енергије, ентузијазма, па и мотивације за наставак квалитетног живота. У зависности од личности особе, у коликој мери поседује капацитете за савладавање тешких животних околности и прилагођавање на новонастале ситуације, као и подршке самог окружења, особе се мање или више адаптирају и налазе нове начине да испуне своје време квалитетно, укључујући се у социјалне активности које с примерене и прилагођене њиховим потребама и могућностима.

Једна од основних претпоставки здравог и активног старења јесте стална психичка активност, односно целоживотно учење и стицање нових

19 Kinsella K., Wan H. (2009). U.S. Census Bureau, International Population Reports, P95/09-1; An Aging World:2008. U.S. Government Printing Office, Washington, DC;

20 Девеџић М., Стојилковић Ђатовић Ј. (2015). Демографски профил старог становништва Србије, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији; Републички завод за статистику, Београд;

вештина и знања. Брига о припадницима треће животне доби подразумева бригу о њиховим потребама, а једна је свакако потреба за образовањем. Посебно треба издвојити програм обуке који подразумевају компјутерско описмењавање особа треће животне доби. За подршку активном старењу неопходна је међусекторска сарадња и партнерство са заједницом.

Појам целоживотног учења

Перманентно (целоживотно) образовање подразумева стицање, усавршавање и осавремењивање свих врсти знања, вештина и интересовања, од предшколског узраста до доба након одласка у пензију. Такво образовање људима обогућава члакше прилагођавање новим научно-технолошким променама и учествовање у свим сферама друштвеног, економског и културног живота.²¹

Целоживотно образовање подразумева све видове учења, у најчирем смислу речи. На то се односи:

- Формално образовање- подразумева образовне процесе који се одигравају унутар формално-образовног система, хијерархијски структурираног, од основне школе до факултета, који у свом крајњем исходу воде стицању одређених знања и диплома;

- Неформално образовање- подразумева организоване планиране образовне активности које подстичу индивидуално и друштвено учење, пружајући различита знања, вештине, развој ставова и вредности које се дешавају ван система формалног образовања;

- Информално образовање- подразумева различите, углавном индивидуалне, образовне активности самоинициране од стране особе која учи, нпр. учење код куће путем интернета.

Мисија образовања одраслих јесте да омогући одраслим грађанима право на образовање и учење током читавог живота и да тиме допринесе њиховом личном и професионалном развоју, бољем запошљавању и социјалној партиципацији. образовање одраслих, као интегрални део целовитог система образовања и манифестација концепта целоживотног учења, има следеће функције: одговорити на потребе тржишта рада

21 Марић М. (2012). Перманентно образовање, опште задовољство животом и психичко благостање; Андрагошке студије, часопис за проучавање образовања и учења одраслих; Београд;

и појединаца за новим знањем и вештинама; унапредити могућност запошљавања; омогућити професионалну мобилност и флексибилност радно способног становништва; повећати вредност људског капитала и могућност одрживог социо-економског развоја земље и њене интеграције у глобалну економију; допринети смањењу сиромаштва, повећању инклузије и међугенерациске солидарности и квалитета живота, развоју демократије, интеркултуралности и толеранције.

Развој целоживитног учења у Србији

Последњих година и у Србији се интензивно промовише и истиче значај целоживитног образовања.

Године 2014. усвојен је Закон о образовању одраслих.

Прва стратегија о развоју образовања одраслих у Републици Србији усвојена је далеке 2006. године.

Значај ове области помиње се и у Стратегији развоја образовања у Републици Србији до 2020. године, а која је усвојена 2012. године у оквиру Министарства просвете и науке. Стратегија образовања одраслих у контексту целоживитног учења односи се на све облике и нивое образовања и обухвата све старосне узрасте, од ране младости до трећег доба, и различите циљне групе.²²

Стратегија обухвата:

- Основно образовање одраслих који нису били обухваћени формалним образовањем;
- Одрасле који су напустили формално образовање- основно, средње опште или стручно, високо- и потребно је да добију другу шансу;
- Континуирано образовање одраслих у различитим професијама у циљу унапређења знања и вештина, преквалификације и доквалификације;
- Образовање одраслих којих су предходно изашли из формалног система високог образовања, а желе да наставе образовање (кратки циклуси, специјалистичке струковне студије, специјалистичке академске студије, мастер студије);
- Образовање незапослених ради већих могућности запошљавања;

22 Стратегија образовања у Србији до 2020.; 2015;

- Професионално образовање сеоског становништва у циљу унапређења пољопривредних делатности (на пример, оспособљавање за еколошку пољопривредну производњу, за развијање сеоског туризма у домаћој радиности, обнављање старих заната итд.);

- Образовање одраслих ради стицања кључних компетенција дефинисаних европским оквиром квалификација за целоживотно учење;
- Образовање одраслих за улоге активних грађана;
- Образовање за треће доба.

Европска комисија за комуникације, пројекат „Никад није касно за учење“ садржи пет кључних препорука на које образовање одраслих може да одговори изазовима савременог друштва:

- Уклонити баријере за партиципацију одраслих у образовању;
- Осигурати квалитет образовања одраслих;
- Успоставити систем препознавања и вредновања исхода процеса учења;
- Улагати у популацију која стари и имигранте;
- Развијати индикатори мерила у образовању.²³

Пример позитивне праксе у нашој земљи је Универзитет за треће доба, основан са циљем да старије особе на креативан начин оснисле своје време и баве се оним за шта раније нису налазили довољно времена (писање, сликање, учење страних језика, рад на рачунару итд). Искуства говоре да људи на тај начин лакше превазилазе кризу одласка у пензију, налазе нова интересовања, склапају нова познанства, и генерално, обогаћују живот новим садржајима, што све даље доприноси њиховом општем задовољству животом.²⁴

23 Commission of the European Communities (2006); Communication from the Commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels;

24 Милошевић Л. (2009). Образовање за треће доба у функцији очувања и унапређења квалитета живота у старости; Годишњак за Социологију;

Појам компјутерске писмености и добити од компјутерског описмењавања старијих

Под компјутерски писменим лицима подразумевају се особе које умеју да обављају четири основне активности на компјутеру: обраду текста, израду табела, примање и слање електронске поштен и употреба интернета. Делимична компјутерска писменост подразумева да особе обављају једну или више од набројаних активности на рачунару. Комојутерска неписмена особа није у стању да обавља ни једну од наведених активности и у свакодневном животу не користи рачунар.²⁵

Сведоци смо убрзаног процеса глобализације, развоја технологије и свега што је неизбежан процес промена који их прати. У протеклих неколико деценија, у великој мери су се променили начини на које функционишу медији, процес информисања, брзина протока информација, комуникација међу људима, као и функционисање у свакодневним активностима: заказивање прегледа, куповина преко интернета (on-line), резервације за путовања, праћење промена на банковном рачунима. За особе које данас припадају трећем добу, све ово представља извесну фрустрацију и немогућност праћења. У време када су онишли у школу, нису имали прилике да се сретну са овим феноменима и да их науче. Услед неразумевања и незнања код старијих особа се јавља осећајскључености што директно води ка незадовољству и конфликту са целокупним друштвом, а поготово са млађим генерацијама. Увођењем програма компјутерског образовања старијих, увелико би се смањио међугенерациски јаз, који евидентно постоји, али га и овакав развој технологије у великој мери продубљује.

Концепт „активног старења“ ослања се на идеји да су старији становници веома вредан друштвени ресурс и да њихово знање и искуство требаа користити у свим друштвеним областима. Једна од димензија активног старења јесте и економска, односно чињеницада су данашњи старији становници уједно и здравији и образованији од предходних генерација, и да продужењем њиховог радног века економија добија велике бенефиције. Такође, познато је да се последњих деценија услед турбулентне климе на политичком, социо-економском и егзистенцијалном плану јавио феномен емиграције млађе популације из Србије. Директна

25 Девеџић М., Стојилковић Ђатовић Ј. (2015). Демографски профил старог становништва Србије, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији; Републички завод за статистику, Београд;

последица оваквог развоја догађаја је повећање процента старијих који се сусрећу са додатним проблемима усамљености и немогућности да прате и активно учествују у одрастању и развоју својих потомака. Добијањем адекватне обуке која би им обезбедила функционалне компетенције рада на рачунару особа из треће ег животног доба би биле у могућности да искористе предности које убрзани развој технологије доноси и са својим сродницима ступе у свакодневну комуникацију путем друштвених и других мрежа (e-mail, skype, facebook...), без обзира на ком континенту се њихови најближи налазили. Самим тим би се старија особа растеретила осећања искључености, усамљености и осећаја губитка вредности које је традиционална породица са собом носила.

Познато је да са старењем долази до опадања способности памћења и да је најзначајнији фактор ризика за настанак Алцхајмерове болести управо старије животно доба. Алцхајмерова болест настаје услед промена које доводе до одумирања синапси и неурона, услед чега се губе функције памћења, пажње, мишљења, говора, оријентације и друго. Алцхајмерова болест је најчешћи узрок деменције, обухвата 50% до 70% случајева. За сада не постоји ни један лек за деменцију, а основну превентивну меру представља начин живота који ће одржати мозак здравим. Један од начина је, свакако програм целоживотног учења и стицања нових вештина.²⁶ Старење је индивидуална процес и у том периоду једино од важних питања је на који начин очувати умне способности. Бројна истраживања показала су да је коришћење компјутера ефикасно средство за повећање когнитивних способности старих. Старије особе имају способност да уче и постижу сличне резултате као и млађе одрасле особе, ако имају јаку мотивацију. Такође, поседују богато животно искуство које им у великој мери може олакшати учење повезивањем нових знања са старим.²⁷

Поред свега предходно наведеног, потребно је истаћи да сам процес учења и образовања у ширем смислу значајно доприноси јављању позитивних осећања, наде у будућност и оптимизма, осећаја контроле над дешавањима у сопственом животу и јачању менталног и телесног здравља. Истовремено се смањује вероватноћа појаве негативних емоционалних реакција, анксиозности, депресивности, физиолошких

26 Павловић Д., Павловић А., Жугић С. (2007). Патогенеза Алцхајмерове болести; Клинички центар Србије; Београд;

27 Mcconatha, J.T., Macconatha D., Deaner S., Dermigny R. (1995). A computer-based intervention for the education and therapy of institutionalized older adults; Educational Gerontology;

сметњи, телесних тегоба и различитих болести. Ментално ангажовање у процесу учења код старије популације у великој мери доприноси самоактуализацији властитих потенцијала, осећаја сопствене вредности и самопоштовања особе.²⁸

Резултати досадашњих истраживања

Са циљем промовисања тренда целоживотног образовања у нашој средини, ауторка Марић је приредила рад у коме се директно бави везом између перманентног образовања одраслих и њиховог доживљаја општег животног задовољства и психичког благостања људи, што директно утиче на одређене психо-социјалне квалитете особе: самопоуздање, самоефикасност, осећај сврхе и наде, компетентност и социјална интеграција. Учење и стицање нових знања саставни је део део човекове природе, суштина човековог развоја је у акумулирању нових знања, усавршавању, стицању нових вештина и усвајању нових образаца понашања. Овакав развој за исход има сазревање личности и остваривање њених потенцијала, што све представља предуслов менталног здравља и задовољства собом и својим окружењем. Ауторка у свом излагању наводи да се посебно издваја позитивни утицај целоживотног образовања на ментално стање особа старије популације.²⁹

Особе треће животне доби истичу да учење подстиче њихов интелект, да им причињава велико задовољство и да помаже да се лакше споразумеју са својом околином која је изложена свакодневним променама. Истраживања такође показују да процес учења код старијих људи повећава самопоуздање, смисао живота, а исто тако им и олакшава подношење сопствене болести, јер сву своју пажњу усмере ка материјалу који треба савладати и самим тим забораве на болест. Они воле активности које подразумевају друге људе, јер се на тај начин не осећају изоловано.³⁰

28 Марић М. (2012). Перманентно образовање, опште задовољство животом и психичко благостање; Андрагошке студије, часопис за проучавање образовања и учења одраслих; Београд;

29 Марић М. (2012). Перманентно образовање, опште задовољство животом и психичко благостање; Андрагошке студије, часопис за проучавање образовања и учења одраслих; Београд;

30 Help the Aged, <http://policy.helptheadge.org.uk/NR/rdonlyres/8E3F4DB6-3188-497F-9DF2-B0EA08670FCC/0/adulteducation250708.pdf>

Бавећи се проблемом демографског старења у Србији, ауторке Девеџић и Стојилковић Ђатовић спровеле су истраживање у коликој мери је становништво наше земље које припада трећем добу компјутерски писмено. Подаци које су добиле указује да старије становништво чини свега 1,1% компјутерски писменог становништва Србије.

Међу старијима од 65 година има 5,6% оних који познају рад на рачунару, делимично или у потпуности. Са старосћу се њихов број смањује. Особе старосне доби од 65 до 69 година које поседују компјутерске вештине има двоструко више него особа од 70 до 74 година, а чак пет пута више него особа које се налазе у добу најдубље старости. Учени старосни профил компјутерске писмености присутан је и код мушког и код женског становништва. Ауторке овај феномен објашњавају тиме што генерације рођене пре Другог светског рата, суочене са убрзаним развојем компјутерске технологије тек на крају радног века, нису масовније стекла компјутерску писменост.³¹

Закључак

Континуирано учење и стицање савремених знања услов је ефикасног и успешног живота и рада сваког савременог човека. Као што смо видели, чин учења за старије људе може бити циљ сам по себи, јер на тај начин избегавају усамљеност и остају активни. То свакако доприноси бољем здравственом стању и задовољству животом. Такође, учење и активности омогућавају ресоцијализацију старијих људи који желе да у учењу користе своје вештине и да деле знање са другима.

Оно што не смемо заборавити јесу препреке које настају у учењу код старијих особа. Слабљење слуха, вида и моторике код старијих може узроковати проблеме код приступа учењу. Промене у когнитивним способностима (меморија, расуђивање и брзина обраде добијених информација) могу успорити учење. И поред свега наведеног, многа истраживања су показала да уз јаку мотивацију старије особе могу постићи готово исте резултате као и млађе одобе у процесу учења. У том смислу веома је значајно супротставити се стереотипима у погледу способности старијих људи за образовањем. Такође, неопходно је афирмисати

31 Девеџић М., Стојилковић Ђатовић Ј. (2015). Демографски профил старог становништва Србије, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији; Републички завод за статистику, Београд;

старије особе за сопствено образовање како би им се пружиле могућности да покажу своје потенцијале. Како би им обезбедили подршку на путу остваривања квалитетног живота, неопходно је да се целокупно друштво укључи и понуди програм који ће деловати подржавајуће током овог периода.

Старење као део људског живота, заслужује своје равноправно место у друштву, поготово данас, када се људски век продужио, а квалитет живота може омогућити старијима да прате промене и одрже свежину духа до дубоке старости или краја живота.

Литература

1. Commission of the European Communities (2006); Communication from the Commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels;
2. Девеџић М., Стојилковић Ђатовић Ј. (2015). Демографски профил старог становништва Србије, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији; Републички завод за статистику, Београд;
3. Help the Adge, <http://policy.helptheadge.org.uk/NR/rdonlyres/8E3F4DB6-3188-497F-9DF2-B0EA08670FCC/0/adulteducation250708.pdf>
4. Kinsella K., Wan H. (2009). U.S. Census Bureau, International Population Reports, P95/09-1; An Aging World:2008. U.S. Government Printing Office, Washington, DC;
5. Марић М. (2012). Перманентно образовање, опште задовољство животом и психичко благостање; Андрагошке студије, часопис за проучавање образовања и учења одраслих; Београд;
6. Mcconatha, J.T., Macconatha D., Deaner S., Dermigny R. (1995). A computer-based intervention for the education and therapy of institutionalized older adults; Educational Gerontology;
7. Милошевић Л. (2009). образовање за треће доба у функцији очувања и унапређења квалитета живота у старости; Годишњак за Социологију;
8. Павловић Д., Павловић А., Жугић С. (2007). Патогенеза Алцхајмерове болести; Клинички центар Србије; Београд;
9. Стратегија образовања у Србији до 2020.; 2015;